

и „програме вежби за отварање свести”, и, најзад, разне халуциногене дроге.

Упркос повременом непотребном падању у смисаону непроходност, роман се завршава у атмосфери нејасног али благог и пријатног поверења у будућност. Размишљајући о одласку из земље, јунакиња у парку посматра „госпође, девојчице на тротинетима”, те констатује да „док нечије бебе спавају у колицима, крећу се, некуда иду, девојке, жене” (143). Оваквим крајем нарочито се наглашава њена наративна женска позиција, као и жена која се, ипак, везује за стваралачки чин. Ипак, након овакве компилације слика утрнућа, имамо ли иједан живот, а камоли њих десет?

Мрп Каџарина Н. ПАНТОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Докторске студије
einekleinefrau94@gmail.com

О СЛИКАРУ И КЊИЖЕВНИКУ

Миро Вуксановић, *Насамом с Миланом Коњовићем*, Православна реч, Нови Сад 2018

Миро Вуксановић је у распону од 40 година објавио 41 библиографску јединицу о сликарству и личности Милана Коњовића. Шта је привукло једног књижевника стваралаштву и животном путу сликара Милана Коњовића? Да ли необична личност сликара, или његово дело, или обоје? Покушаћемо да одговоримо на ова питања.

Књижевник Вуксановић пише о сликару Коњовићу тако што прати, гледа његово ликовно стварање и присуствује му, а када су боје коначно загрљене на платнима, он о њима говори пред посетиоцима изложби. За оне који нису били у близини уметника и за будуће љубитеље сликарства остављени су записи о пролазним ситуацијама и догађајима.

Како пише о Милану Коњовићу?

Из свог животног искуства, из времена када је радио у Сомбору, из Коњовићеве биографије, из сомборске културне средине, из сликарских казивања о себи и другима. Може ли другачије? Човек то је порекло, то је породица, то је град, то је нација, то је професија, мисао и емоција.

Деда му је био Никола Вукићевић, професор и директор сомборске Учитељске школе. Својим ликовним делом Коњовић је постао „један лист

на детелини” од четири велика имена: Лаза Костић, Петар Коњовић, Милан Коњовић, Вељко Петровић.

На обележавању 80 година уметничког рада Вуксановић подсећа на његових 3.000 слика и цртежа. Коњовић увек слика свој доживљај, оно што му је пред очима. Коњовићеви ликови крију неку магију. Гледа а слика оно што се не види. „Коњовић носи пантеистичко поимање света. До краја верује у моћ природе и њен потпуни склад.” Мотиви су природа, човек, насеља: шуме, јесен, црквени трг, варошка улица, ликови бројних занимања, природа, градови и села, људи. У једној реченици: „Живот и уметност за Милана Коњовића вечна су чуда и вечне тајне.” А тајна се налази у ономе што је његов унутрашњи глас, само њему знана провокација. Коњовић не признаје ничији утицај.

Коњовић је уметник који радо прича о себи и својим сликама. Објашњава, оцењује своје сликарство. „Права слика је она на којој боје певају, јер боја има моћ говора.” То није правило. Разликује се од оних који су затворени и пуштају друге да говоре, а они ћуте јер све је, сматрају, речено у сликама.

Вуксановић описује атеље – „срце сваког сликара” – и записује разговоре са уметником о сликама, људима, вредностима. Сазнајемо шта је уметник говорио о себи, другима, а шта је запажао књижевник. У уметности међу ствараоцима постоји завист. За Коњовића, то је „историјска истина: величина увек смета”. Око њега има људи зановетала, а то су они који све хоће а ништа не могу, који стално држе микрофон пред собом.

Низ слика из његовог казивања о себи прибележио је Вуксановић: чекање испред кабинета Милан Кашанина, управника Музеја кнеза Павла између два рата, тумачи као омаловажавање; о одборницима из Врбаса који се нехајно односе према сликама, Коњовић коментарише на општији начин („кућа без слика на зиду је као људи без душе... ови људи [одборници] живе у таквим кућама”); о разлозима зашто није раније биран у САНУ; о неким асоцијацијама поводом боравка Владете Јеротића у Сомбору на стручном скупу итд.

* * *

Како Милан Коњовић мисли и говори о свом ликовном стваралаштву? Открива нам оно што ми који гледамо његове слике не знамо. Нема велико поверење у критичаре: „Много пишу са мало знања а са великим претензијама.” Он упозорава: „Да би разумео слику мораш да имаш визуелни слух.” Сликара има свој језик којим покушава да заљуби боје, да их распева. Као што музичар настоји да „омузикали реч”, тако сликар ствара слике које „певају бојама”. А када одређује боју коју највише воли, ликовно талентован народ у коме је рођен, он се не двоуми: „У плавом се највише осећа наш колорит.”

Ми који гледамо слику не мислимо о тајнама стваралаштва и мукама кроз које пролази уметник. „Читав свој живот сам везао за мит о Сизифу, њиме сам тумачио сва своја уздицања и падања.”

Коњовић нам каже да је креативност тајна која ће то остати за уметника: „Не знам како сам такву слику направио.” Ова реченица нам говори о дејству несвесног у стваралачком процесу. Он не следи већ оставарено, већ иде напред, руши и ствара. И краја нема. Колико слика треба да наслика сликар да би се зауставио? Тако нешто не постоји код уметника од позива. И после 3.000 слика и цртежа, Коњовић признаје да му „ђаво не да мира”. Мора да слика ново. Платно је увек бело и увек га је више него боја. Ново је изазов, а за то ново треба имати поверења у себе. Да ли да поверујемо Коњовићу, када тврди: „У једној слици може бити више мудрости него у томовима књига.”

Како Коњовић руши и ствара? Какав је његов начин рада? Слика по сећању, доживљају („портрети доживљаја”). Неки ликови избегавају да их слика јер су веровали да сликање најављује смрт. Одлази Коњовић у биртије, тамо где су они, носи свој алат и слика их. Неки су знали да их слика неки не.

Шта га подстиче на то непрекидно сликање новог? Живот. Човек је разапет између неба и земље, морала и инстинката. Величанствен је и трагичан људски живот. Он не испушта четкицу јер пролази кроз унутрашње кризе и „узбрканост унутрашњег живота”. И спољашњи живот га покреће јер њега нема без илузија, природе, човека. „Када осећам духовне патње и неурозе, насликам добру слику.”

Одбацује путеве којима су прошли сликари пре њега. Прави уметник је свој, самосвојан. „Експресионизам у сликарству се не може имитирати и опонашати” зато што је израз особеног темперамента. Ипак, има оних које издваја – високо цени Петра Лубарду. Савремена уметност и сликарство суочавају се са великим изазовима. Појављује се компјутерско сликарство, а то је већ криза стваралаштва. Нема душу, нема осећања, нема снове, нема илузија. Ко још гледа природу?

Коњовић нам говори о уметничком свету, о односима између уметника и критичара. Кад тврди да су у уметности ретка пријатељства онда то обухвата уметнике разних грана стваралаштва. Оно што срећемо у неуметничком животу, срећемо и у уметности. „Јављају се зависти, мржње, омаловажавања, оговарања.” Да ли је карактер уметника повезан са његовим делом? Фихте је давно записао да од рђавог човека не може настати велика филозофска мисао. Тако и Коњовић: „Слаб сликар обично буде и лош човек.”

Коњовић говори писцу и о другим стварима. Понајвише о Сомбору и неким вредностима живота. Нешто подсећа његова реч о завичају на Црњанског. „Без завичаја не бих био оно што јесам.” Сомбор је град у равници („Раванград”). У Сомбору се улице грле, а то може тамо где

је интимност, топлина, људскост. Предност Сомбора је у томе што је широк и леп. Али као што у уметности ништа не стоји у месту, тако и градови и живот у њима не мирују. Нови Сомбор потискује стари. Руше се неке зграде, подижу нове. У Венцу града подигнута је робна кућа. На тргу, засадили су багремове. А нови хотел на Венцу је „права ругоба”.

Живот човека не постоји без жудње за срећом, љубављу, женом. Коњовић говори о овим вредностима као мудрац. „Постоје само тренуци среће. Срећа произлази из осећања а не из разума. Осећања су кратко-трајна.” А љубав? Не постоји дефиниција љубави која би била општа по важењу. „Љубав се доживљава у бескрајно много варијанти.” А жена? Коњовић каже да је њена улога у животу уметника велика. Сигурно би се сликар сложио са додатком: улога мушкарца у животу жене.

Посебно интересантан део Вуксановићеве књиге представља део о ликовима на платнима. Људе које је сликао Коњовић и о којима је оставио белешке на најбољи начин повезују ликовно и литерарно. Како какав писац он обликује ликове на својим платнима. Најбројнији су типови из сомборског живота, уз неколико Цавтаћана. Они су припадници доњих друштвених слојева, оних који се крећу ивицом материјалног опстанка. Њихов просторни круг кретања у време између два рата и после рата до 1964. је од улице до биртија.

Коњовић казује да је његов избор личности увек била нека провокација („без провокативности нема стварања”), неки почетни ликовни шок. Тај почетак је у физичком изгледу. То су очи, коса, нос, уши, висина, дебљина, мршавост, бркови, обрве, покрет, појава, али и душевно стање, неки су били весели, други утучени и самотни. Ликовна провокација је била и мудри сељак, образовани професор, необразовни пијанац, маштар, са различитим карактерима: лукав, заједљив, хвалисавац; и различите лепоте: лепи и ружни ликови (две ћерке трговца Ползовића).

Круг Коњовићевих литерарних провокација је веома широк. Пажљиво читање открива више карактеристика његових ликова. Прва провокација је социјални статус ликова: то су бодеми, сиромашни радници, имућни и богати Сомборци. У погледу професионалне активности издваја министранта у цркви, професоре, правнике, попове, трговце, пензионере, сејаче, праље, домаћице, собарице, крчмарице, свињара на салашу, кириције, поштара, кочијаша.

Његови ликови долазе из разних верских и националних заједница – православци, католици; има ту Срба, Мађара, Јевреја, Буњеваца, Немаца, помађарених Немаца, словенизованих Мађара, Италијана.

Ликови нису успели ако нам не откривају своје карактере и страсти. Коњовић слика пивопије, алкохолисане, мераклије, женскареше, похлепне, картареше. Они се крећу по улицама, пољима, кућама а понавешу у кафанама „Код Страхине”, „Рибљи ресторан”, „Шангај”, „Касина”, „Три шешира” у Сомбору, а у Сенти „Биртија са високим степеницама” и „Бичкеи”.

Најзад, Коњовићев ликови имају своју судбину. Углавном су губитници, заклоњени, у сенци богатих и моћних. Професор Трговачке академије Севалд трансформише се од русофила у хитлеровца, мађарског националисту да би на крају страдао. Неки умиру кад престану да раде. Свадба Туне Кекеза из приче Јаноша Херцега, који се од професора гимназије стоварио у пијанство изгубљеног живота. Јошак Холперт, богати трговац који пред смрт пажљиво чува своје богатство у крчми. Пропали скитница Душан, син богатог сомборског трговца Средоја Гргурова. Милан Јелачић, одличан трговац, успео је да лепо васпита ћерке, а на крају остао сам и постао права пијандура.

Ову сликареву аутопоетику допуњује и разговор о књизи Лазара Трифуновића *Стварностај и мист у сликарству Милана Коњовића*. Окосница разговора је проблем тумачења ликовног, уметничког дела. Трифуновић с првом тврди: 1) да не постоји златни кључ за откључавање свих тајни уметничког дела и 2) вербалним језиком није једноставно исказати поруку која је створена ликовним језиком. Уметничка слика је велика сложеност. „Слика је живот. Слика је човек. Слика је друштво. Слика су илузије и наде”, говорио је Трифуновић. Овај Трифуновићев став потврђује и сликар. Али када се у расправу укључи и онај трећи, онај који посматра слику, он се пита: „Шта то народ стварно види у Коњовићевим сликама?” На крају се уметничко дело завршава у ономе испред слике. Свако гледа и тумачи на свој начин. Трифуновић казује да је књига о којој се разговара његова истина, његово тумачење Милан Коњовића. И понавља речи уметника. „У Коњовићевим сликама од почетка су два елемента у сукобу: елемент организације и изградње и елемент разарања и катастрофе.” То су речи сликара: „Ја стварам и рушим.”

Шта је привукло писца Милану Коњовићу? Мање личност, а више уметничко стваралаштво. Тај чин стварања на белини платна је суштински истоветан нагнутости писца над белином листа хартије. На тим белинама појављује се облик једног виђења и доживљаја света, човека и његове заустављене пролазности. Исказ да је за уметника креација тајна једнако важи за сваког уметника, писца, сликара, музичара, вајара... Ето, то је одговор. Књижевник и сликар су браћа у уметничком стварању дела. Можемо да се сагласимо са тврдњом Мира Вуксановића да свако „истинско стваралаштво прати велики труд и упорност, патње и одрицања, падови и уздицања, узлети и клонућа, страх и борба, побуна и побуна, а код великих уметника робовање илузији”. У ликовном једнако као у музичком и књижевном стваралаштву.

Др Зоран М. АВРАМОВИЋ

Научни саветник

Институт за педагошка истраживања Београд

zavramovic@ipi.ac.rs